

Michael Tåhlin

Släpp sociologerna loss!

Replik till Bengt Furåker

Jag uppskattar Bengt Furåkers (BF) kommentarer till min recension av hans bok. Vi är överens om det mesta, tror jag. Men inte om allt. Låt mig kortfattat utveckla mina argument för två principiella ståndpunkter som BF inte tycks dela.

För det första: sociologin saknar egenvärde. Vetenskap har ett egenvärde, men enskilda discipliner har det inte. Sociologer kan bidra – och gör det också ibland – med god forskning inom arbetsmarknadsfältet. Deras bidrag har hittills varit av lägre halt än ekonomernas, men så behöver det inte vara. Arbetsmarknaden kan med fördel analyseras med hjälp av en bred arsenal av teorier, metoder och data. Jag ser ingen anledning till att ge företräde åt just en ”sociologisk” modell, vad nu den skulle bestå av, eller (till exempel) en ”ekonomisk” modell. De forskningsarbeten som det finns skäl att bygga på vid analyser av arbetslivet (eller vilket annat område som helst) är sådana som har bidragit med välgrundade och relevanta rön i den fråga analysen handlar om. Huruvida dessa arbeten är genomförda av sociologer eller ekonomer eller forskare från någon annan disciplin har rimligen ingen saklig (men möjligen praktisk) betydelse. Jag tror inte att denna uppfattning är särskilt kontroversiell (se till exempel Kenworthy 2007 för ett färskt inlägg i liknande riktning).

Men BF vill betona just sociologins roll i arbetsmarknadsforskningen, och då åligger det honom – som jag ser det – att förklara varför sociologiska angreppssätt är att föredra framför andra (i synnerhet ekonomiska, eftersom dessa hittills dominerat fältet). Det gör han inte i sin bok, men säger nu i sin kommentar att sociologins främsta mål är att forma en syntes av andra samhälls- och beteendevetenskaper. Det är oklart om denna ambition gäller bredd eller höjd. Om det är bredd som avses, så kan jag åtminstone delvis instämma. I så fall skiljer vi oss mest åt genom att han ser sociologin som unik i detta avseende. Dock: om sociologins särart är dess bredd, varför har BF valt en så snäv avgränsning av innehållet i sin bok? Kanske skall syntesen i stället formans vertikalt, genom abstraktion; i så fall anser jag att han har fel. Denna

Michael Tåhlin är professor i sociologi vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet. Hans forskning handlar främst om social skiktning i arbetslivet. Michael.Tahlin@sofi.su.se

hållning riskerar att öka höjdskillnaden mellan teori och empiri till en punkt där den sistnämnda försvinner ur sikte. Sociologin blir, som sagt, överordnad arbetsmarknaden i BF:s bok. Denna prioritering är knappast rimlig för en sociolog med arbetsmarknaden som huvudintresse (men möjligen för en idéhistoriker).

Jag tror att sociologernas insatser inom arbetsmarknadsfältet hittills har varit svagare än ekonomernas därför att sociologerna har fastnat i att ta avstånd från mekanismer som uppfattas som renodlat ekonomiska och därmed (ologiskt nog) felaktiga. Ett tydligt exempel på en sådan mekanism är produktivitet, vars variation sannolikt är ojämlikhetens främsta orsak, inte bara enligt ekonomisk teori utan även enligt mängder av empirisk forskning (liksom vardaglig erfarenhet). Klass och produktivitet tycks till exempel vara starkt sammankopplade (Tählin 2007). Men sociologer väljer som regel att ignorera produktivitet (utom – talande nog – i egna personalärenden, till exempel tjänstetillsättningar). Därmed placerar de sig frivilligt i arbetsmarknadsforskningens periferi.

Den andra principiella ståndpunkt jag vill förespråka här är denna: teoretisk diskussion utan kopplingar till empirisk forskning är värdelös. Eller rättare sagt, den är – med ett undantag – värdelös *som analys* (men kan i bästa fall – som bitvis i BF:s bok – fungera som informativ beskrivning). Det givna undantaget är formaliserad (till exempel matematisk) teoretisk analys, som kan avtäcka implikationer av olika antaganden, definitioner och begrepp i de fall där den teoretiska strukturen är så komplicerad att implikationerna kräver utvecklade logiska operationer för att bli synliga. (Johan Asplunds uppslagsrika bok om egenskapsrymder, utgiven 1968, kan fortfarande rekommenderas som inspirationskälla för detta ändamål.)

Men sådan analys är sällsynt inom sociologin, vilket i viss mån är att beklaga (bara i viss mån eftersom formaliseringen lätt kan överdrivas), och förekommer knappast alls i BF:s bok. Att avgöra huruvida begreppen dekommodifiering och produktionssätt, till exempel, är fruktbara (enligt BF) eller ofruktbara (enligt mig) är inte möjligt (enbart) på logisk väg, utan kräver understöd av empiriska tillämpningar. Inte heller är det särskilt informativt att hävda, som BF gör i sin kommentar, att ”arbetsmarknadens grundbult är ett utbyte mellan dem som hyr och dem som hyr ut sin arbetskraft” (s 65). Detta påstående är visserligen sant, men bara per definition (ingen marknad finns om endera köpare eller säljare saknas). Utan preciseringar kan dess konsekvenser för till exempel ojämlikhetens struktur och omfattning bli nästan vilka som helst. Preciseringarna kräver i sin tur empiriska kopplingar för att bli meningsfulla. Vilken typ av relation mellan kapitalägare och anställd som är mer eller mindre fördelaktig för den anställda, och som därmed kan skapa ojämlikhet mellan grupper av anställda, kan inte avgöras bara genom att diskutera begrepp. Utan empirisk information kan man inte ens avgöra vem som är den starkare parten i utbytet, kapitalägaren eller

den anställde. Inte heller kan man enbart på begreppslig väg ta reda på om just anställningsrelationer är den viktigaste förklaringen till ojämlikhet (inom eller mellan grupperna anställda och kapitalägare). Produktivitet, till exempel, kan vara viktigare i många fall, men bara empiriska analyser kan ge någorlunda säkra besked.

Furåker skojar avslutningsvis med mig genom att klaga över att jag ännu inte överträffat Adam Smiths teori om kompenserande löneskillnader trots att jag haft mer än 20 år på mig. Men skämt åsido: graden av framgång i forskningen bestäms av många faktorer, inte minst strategiska vägval på basis av den typ av ståndpunkter som vi diskuterar här, vilka kan ta lång tid att arbeta sig fram till. Särskilt viktig – och svårvunnen – är insikten att sociologins utveckling hämmas av envisa försök att hävda ämnets egenart. BF är inne på rätt spår i sin kommentar när han säger att sociologers kritik av ekonomer inte kommit mycket längre än att framhålla att handlingar kan ha andra grunder än ekonomisk rationalitet och att även ekonomiska handlingar ofta påverkas av sociala strukturer. Det stora problemet med denna typ av kritik är inte att den är felaktig; som beskrivning av hur samhället fungerar är den uppenbart korrekt (och därmed på gränsen till trivial). I stället är problemet med kritiken att den tenderar att reducera sociologin till en residual verksamhet: låt ekonomer syssla med marknader och effektivitet, så tar vi hand om resten (till exempel institutioner och makt). Särskilt när det gäller ett fält som arbetslivet är denna strategi synnerligen ofruktbar, av det enkla skälet att så kallade ekonomiska mekanismer sannolikt står för huvuddelen av allt viktigt som händer där (åtminstone om det är ojämlikhet vi intresserar oss för). Om vi vill komma någon vart i våra analyser, så bör vi *koncentrera oss på* – snarare än bortse ifrån – de mest centrala delarna av de processer vi studerar. Jag föreslår att vi i fortsättningen ägnar mindre möda åt att grubbla över sociologisk teori – en påfallande improduktiv verksamhet så länge den sker i isolering från andra discipliner och empiriska data – och i stället ansluter oss till dem som är i full färd med att analysera reellt existerande arbetsmarknader, till synes obekymrade om akademisk hemvist och teoretiska luftslott.

Referenser

- Asplund J (1968): *Sociala egenskapsrymder. En introduktion i formaliseringsteknik för sociologer*. Uppsala: Argos.
- Kenworthy L (2007): "Inequality and sociology." *American Behavioral Scientist*, vol 50, s 584-602.
- Tåhlin M (2007): "Class clues." *European Sociological Review*, vol 23, s 557-72.